

Wyrok z dnia 27 sierpnia 2009 r.

II UK 398/08

Powiadomienie organu rentowego o osiągnięciu przychodów (art. 138 ust. 5 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.) polega na udzieleniu informacji o zamierzonej wysokości przychodów oraz o faktycznej wysokości przychodów osiągniętych w danym roku kalendarzowym.

Przewodniczący SSN Zbigniew Hajn, Sędziowie SN: Zbigniew Korzeniowski, Romualda Spyt (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 27 sierpnia 2009 r. sprawy z wniosku Barbary P. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w T. z udziałem zainteresowanego Miłosza P. o zwrot świadczenia, na skutek skargi kasacyjnej wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 18 marca 2008 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e n i e

Wyrokiem z dnia 26 marca 2007 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Toruniu zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w T. z dnia 9 sierpnia 2006 r. i nie obciążył ubezpieczonej Barbary P. obowiązkiem zwrotu nienależnie pobranego świadczenia (renty rodzinnej) za okres od 1 stycznia 2003 r. do 31 grudnia 2003 r., zmienił decyzję z dnia 10 sierpnia 2006 r. i nie obciążył ubezpieczonej obowiązkiem zwrotu nienależnie pobranego świadczenia (renty rodzinnej) za okres od 1 stycznia 2004 r. do 31 grudnia 2004 r. oraz oddalił odwołanie ubezpieczonej od decyzji z dnia 11 sierpnia 2006 r., ustalającej, że przychód osiągnięty przez nią w 2005 r. przekroczył wyższą kwotę graniczną, co uzasadniało za-

wieszenie świadczenia i zobowiązał ją do zwrotu nienależnego świadczenia w kwocie 16.864 zł.

W uzasadnieniu wyroku Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczonej, pobierającej od 1998 r. rentę rodzinną wypadkową po mężu, w dniu 10 października 2000 r. ustalono prawo do tej renty na stałe. Decyzją z dnia 7 stycznia 2002 r. przyznano jej emeryturę, której wypłata została zawieszona z uwagi na nierozwiązanie stosunku pracy. Po rozwiązaniu stosunku pracy, z uwagi na wysokość osiąganego przez ubezpieczoną przychodu, wypłata emerytury pozostawała nadal zawieszona, aż do dnia 1 października 2006 r., kiedy to na wniosek ubezpieczonej podjęto wypłatę tego świadczenia wobec zaprzestania przez nią świadczenia pracy. W grudniu 2002 r. pouczone ubezpieczoną o wejściu w życie ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz.U. Nr 199, poz. 1673 ze zm.) i przesłankach powodujących zmniejszenie i zawieszenie prawa do renty. W dniu 9 stycznia 2003 r. ubezpieczona złożyła nieprawidłowe oświadczenie emeryta/rencisty (wskazujące jedynie, że osiąga przychód z tytułu pozostawania stosunku pracy). Nie wypełniła w druku oświadczenia pkt 2. W latach 2003 - 2005 ubezpieczona osiągała przychód w kwocie przekraczającej 130 % przeciętnego wynagrodzenia. W konsekwencji organ rentowy wskazanymi wyżej decyzjami dokonał rozliczenia pobieranej renty i zobowiązał ubezpieczoną do zwrotu kwot: 14.447, 28 zł za 2003 r., 13.557,30 zł za 2004 r. i 16.864 zł za 2005 r.

Mając tak ustalony stan faktyczny, Sąd Okręgowy przyjął, że powyższe kwoty stanowią kwoty nienależnie pobranego świadczenia w rozumieniu art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 359 ze zm., powoływanej dalej jako ustawa emerytalna). Zdaniem Sądu Okręgowego, ubezpieczona spełniła wymaganie wskazane w ust. 5 powyższego przepisu, gdyż zawiadomiła organ rentowy o tym, że osiąga przychód z tytułu pozostawania w stosunku pracy. W przepisie tym mowa jedynie o obowiązku informowania o osiągnięciu przychodu, a nie o jego wysokości. Sąd podkreślił, że ubezpieczona miała zawieszoną emeryturę z powodu osiągnięcia przychodu przekraczającego wyższą kwotę graniczną, a więc z powodu niedbalstwa organu rentowego wypłacano jej za sporny okres rentę rodzinną w pełnej wysokości. Z tych przyczyn Sąd Okręgowy ograniczył obowiązek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia do kwoty wynikającej z decyzji z dnia 11 sierpnia 2006 r. dotyczącej rozliczenia świadczenia w 2005 r.

W wyniku apelacji pozwanego Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku wyrokiem z dnia 18 marca 2008 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w zaskarżonej części i oddalił odwołania wnioskodawczynie od decyzji z dnia 9 sierpnia 2006 r. oraz z dnia 10 sierpnia 2006 r. W pisemnych motywach rozstrzygnięcia Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego oraz uznał też, że wypłacone za cały sporny okres świadczenie było świadczeniem nienależnie pobranym. Inaczej natomiast niż Sąd Okręgowy, Sąd Apelacyjny przyjął, że ubezpieczona nie dopełniła obowiązku zawiadomienia o wysokości osiąganego przychodu, stąd brak było podstaw do ograniczenia obowiązku zwrotu renty do okresu 12 miesięcy.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku ubezpieczona podniosła zarzut naruszenia prawa materialnego - art. 138 ust. 5 ustawy emerytalnej w związku z art. 60 k.c., poprzez przyjęcie, że z tego przepisu wynika obowiązek informowania o wysokości zamierzonego przychodu. Wskazując na powyższe skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i oddalenie apelacji pozwanego - w obu tych przypadkach o orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego.

W uzasadnieniu skargi podniesiono, że Sąd Apelacyjny nie odniósł się wprost do treści art. 138 ust. 5 ustawy emerytalnej. Tymczasem, jak trafnie zauważył Sąd Okręgowy, z przepisu tego nie wynika, aby wymienione w nim powiadomienie miało spełniać jakieś dodatkowe wymagania w postaci informacji o wysokości zamierzonego przychodu. Wystarczające zatem było zawiadomienie o osiągnięciu przychodu, co też skarżąca uczyniła. Natomiast kwestią wtórną jest to, czy powiadomienie to pozwalało na rozliczenie świadczenia. Zdaniem skarżącej, organ rentowy, posiadając informację o osiąganiu przychodów, powinien podjąć czynności niezbędne do skutecznego wyjaśnienia sprawy. Wskazała także na fakt zawieszenia wypłaty emerytury, który winien stanowić wskazówkę dla organu rentowego. Stąd też Sąd Apelacyjny błędnie zinterpretował oświadczenie ubezpieczonej - z pominięciem reguł wynikających z art. 60 k.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skoro niekwestionowane jest w skardze kasacyjnej, że pobrane świadczenie, którego zwrotu domaga się organ rentowy, było świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej, wyjaśnienia wymaga jedynie to czy ubezpieczona zobowiązana jest do zwrotu tego świadczenia za okres nie dłuższy niż 1 rok kalendarzowy poprzedzający rok, w którym wydano decyzję o rozliczeniu, czy też za okres nie dłuższy niż 3 lata kalendarzowe poprzedzające rok wydania tej decyzji. Nie ulega wątpliwości, że w niniejszej sprawie w tym zakresie ma zastosowanie przepis art. 138 ust. 5 ustawy emerytalnej, bowiem to on reguluje kwestie nienależnie pobranych świadczeń ustalonych w związku z zasadami zmniejszania i zawieszania wypłaty emerytury i renty. Zgodnie z nim kwoty nienależnie pobranych świadczeń w związku z osiągnięciem przychodów, o których mowa w art. 104 ust. 1, podlegają zwrotowi za okres nie dłuższy niż 1 rok kalendarzowy poprzedzający rok, w którym wydano decyzję o rozliczeniu świadczenia, jeżeli osoba pobierająca to świadczenie powiadomiła organ rentowy o osiągnięciu przychodu, w pozostałych zaś przypadkach - za okres nie dłuższy niż 3 lata kalendarzowe poprzedzające rok wydania tej decyzji. W istocie z dosłownego brzmienia tego przepisu wynikałoby, iż złożenie w organie rentowym informacji o osiągnięciu przychodu - bez wskazania jego wysokości - ogranicza możliwość dochodzenia zwrotu nienależnego świadczenia do kwot wypłaconych za okres nie dłuższy niż 1 rok kalendarzowy poprzedzający rok, w którym wydano decyzję o rozliczeniu świadczenia. Jednakże, w ocenie Sądu Najwyższego, nie można poprzestać w tym przypadku na wykładni językowej, bowiem w świetle przepisów ustawy emerytalnej oraz aktów wykonawczych dotyczących instytucji zmniejszania i zawieszania świadczeń budzi ona wątpliwości. Stąd konieczne jest sięgnięcie do innych reguł interpretacyjnych, w oparciu o które odczytać należy znaczenie pojęcia „powiadomienia o osiągnięciu przychodu” w rozumieniu omawianego przepisu.

Z brzmienia przepisu art. 127 ust. 1 ustawy emerytalnej wynika, że emeryt lub rencista jest zobowiązany zawiadomić organ rentowy o podjęciu działalności, o której mowa w art. 104 ust. 1-4, i o wysokości osiąganego z tego tytułu przychodu, a po upływie roku kalendarzowego - o wysokości tego przychodu uzyskanego w poprzednim roku kalendarzowym. W zakresie rozliczenia związanego z wysokością osiąganego przychodu obowiązuje - na mocy art. 194 ustawy emerytalnej - rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 22 lipca 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad zawieszania lub zmniejszania emerytury i renty (Dz.U. Nr 58, poz. 290 ze zm.,

powołanej dalej jako rozporządzenie), precyzujące obowiązki emerytów i rencistów oraz organu rentowego. W myśl § 3 ust. 3 rozporządzenia w zawiadomieniu o podjęciu działalności emeryt i rencista składa oświadczenie, czy jego zamiarem jest osiągnięcie dochodu: (1) niepowodującego zawieszenia ani zmniejszenia świadczeń, (2) powodującego zmniejszenie świadczeń albo (3) powodującego zawieszenie świadczeń. Przepis ten precyzuje obowiązek ustawowy i wynika z niego, że oprócz informacji o zamiarze osiągnięcia przychodu z określonego tytułu konieczne jest także określenie, jaki on będzie miał wpływ na otrzymywane świadczenie. Zgodnie z § 4 ust. 1 rozporządzenia, jeżeli z oświadczenia emeryta lub rencisty wynika, że jego zamiarem jest osiągnięcie dochodów: (1) niepowodujących zawieszenia ani zmniejszenia świadczeń - organ rentowy wypłaca świadczenia w pełnej przysługującej wysokości, (2) powodujących zmniejszenie świadczeń - organ rentowy zmniejsza wysokość świadczeń: (3) powodujących zawieszenie świadczeń - organ rentowy zawiesza wypłatę świadczeń. Oczywiście jest, że prognozowany przez emeryta lub rencistę dochód w przekazywanym organowi rentowemu oświadczeniu o podjęciu działalności i wysokości osiąganego z tego tytułu przychodu, nie musi odpowiadać przychodowi rzeczywiście osiągniętemu w danym roku kalendarzowym, w którym dokonuje się rozliczenia świadczenia. Stąd też emeryt lub rencista jest obowiązany po upływie roku kalendarzowego do złożenia do końca lutego każdego roku kolejnej informacji - o wysokości tego przychodu uzyskanego w poprzednim roku kalendarzowym, co wynika wprost z treści art. 127 ust. 1 ustawy emerytalnej w związku § 5 ust. 1 przywołanego rozporządzenia. Na tej podstawie organ rentowy dokonuje rozliczenia świadczenia za dany rok kalendarzowy, wedle zasad wynikających z § 7 - 9 rozporządzenia. Niewątpliwie z przywołanych przepisów wynika obowiązek składania dwóch oświadczeń, pierwsze to informacja o podjęciu określonej działalności i o prognozowanej wysokości przychodu z tego tytułu, drugie to informacja składana na koniec lutego każdego roku kalendarzowego o wysokości przychodu osiągniętego w roku poprzednim. Pierwsza informacja służy zawieszeniu lub zmniejszeniu świadczenia wypłacanego na bieżąco, druga składana jest w celu rocznego rozliczenia pobieranej renty lub emerytury. W treści obu tych oświadczeń musi znaleźć się informacja o wysokości przychodu, co jest oczywiste, zważywszy na zasady zmniejszania i zawieszania świadczenia wynikające z art. 104 tejże ustawy, uzależniające wypłatę świadczenia oraz jego wysokość od osiąganego przychodu. Samo osiągnięcie przychodu z tytułu podjętej działalności czy też osiągnięcie przychodu w poprzednim

roku kalendarzowym nie stanowi podstawy do zmniejszenia lub zawieszenia świadczenia.

W świetle przedstawionych wyżej regulacji nie do zaakceptowania jest wykładnia art. 138 ust. 5 ustawy emerytalnej wywodzona z dosłownego jego brzmienia. Oznaczałoby to, że świadczeniobiorca niedopełniający swoich ustawowych obowiązków, a więc nieinformujący organu rentowego o okoliczności mającej wpływ na wysokość pobieranego świadczenia lub na jego zawieszenie, korzysta z przywileju ograniczenia obowiązku zwrotu nienależnie pobranej emerytury lub renty. Złożenie informacji nieprzydatnej w rozliczeniu świadczenia nie może stanowić podstawy do złagodzenia rygorów instytucji zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Złagodzenie to bowiem opiera się na założeniu, że organ rentowy posiada wiedzę (dostarczoną przez ubezpieczonego), na podstawie której powinien podjąć stosowne czynności, ale na skutek własnego zaniedbania tego nie czyni.

Z ustaleń Sądu drugiej instancji, przejętych od Sądu pierwszej instancji, którymi Sąd Najwyższy jest związany na mocy art. 398¹³ § 2 k.p.c., wynika, że w okresie, którego spór dotyczy ubezpieczona jedynie w dniu 9 stycznia 2003 r. przekazała informację: „osiągam przychód tytułu pracy wykonywanej w ramach stosunku pracy”. Nie zawiadomiła zatem, czy przychód ten będzie powodował zmniejszenie lub zawieszenie świadczenia, czy też nie, jak też na koniec lutego każdego roku kalendarzowego nie informowała o rzeczywistej wysokości przychodu. Nie ma zatem podstaw do ograniczenia obowiązku zwrotu nienależnie pobranej renty jedynie do 1 roku kalendarzowego poprzedzającego rok, w którym wydano decyzję o rozliczeniu świadczenia. Podstawy w tym ograniczeniu nie można także upatrywać w okoliczności znanej organowi rentowemu (o zawieszeniu wypłaty emerytury z uwagi na wysokość osiąganego przychodu). Zaniedbania organu rentowego, który mógł i powinien podjąć czynności zmierzające do wyjaśnienia powstałych z tego tytułu wątpliwości, nie zmieniają podstawowego i zasadniczego ustalenia, że ubezpieczona nie zawiadomiła organu rentowego o osiągnięciu przychodu w rozumieniu art. 138 ust. 5 ustawy emerytalnej.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy na mocy art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji

=====